

ԱՄՈՒՍ Ն ՈՒԹԻՒՆ

(Առողջապահական ետիդ)

VII

Ժ Ա Ռ Ա Ն Գ Ա Կ Ա Ն ՈՒԹԻՒՆ

Ֆիզիկական ու բարոյական ժառանգականութիւն.— Աւաղիզմ.— Առաջգնաց ու յետագնաց ժառանգականութիւն.— Ծնողների համանման եւ հակասական յատկանիւթների փոխանցումն սերնդին.— Վաշմանի րէօրիւն.— Հիւանդական ժառանգ.— Ժառանգականութեան ոլոր.— Ընտրողութեան օրէնքը ամուսնութեան մէջ — Ժառանգաբար փոխանցնող հիւանդութիւնները.— Պէտք է բացատրել ժողովրդին հիւանդական ժառանգականութեան օրէնքները:

«Պտուղը ծառից հեռու չի ընկնի».— «Ծառը արմատից է փտում»:

Ժողովրդի խորիմացութիւնը այս առաձներով է արտայայտում ժառանգականութեան մեծ օրէնքը:

Զաւակը նմանում է ծնողներին:

Նա արդիւնք է երկու ծնողների արմատական յատկութիւններին, նրանց կենսական ոյժի պտուղն է:

Յեղի յատկանիւթները կարմիր թելի նման անցնում են սերունդների միջով, կազմելով նրանց գլխաւոր բնորոշ յատկագոյնը:

Մարդկային ցեղը, ինչպէս և կենդանիներին, ինչպէս և բոյսերին, մի և նոյն օրէնքով է ղեկավարում — ժառանգականութեան օրէնքով:

Առողջ ծառը առողջ պտուղներ կը տայ, հիւանդը — հիւանդ:

Այս է ժառանգականութիւնը իր ամենապարզ արտայայտութիւններով:

Մենք չենք կարող այստեղ մանրամասնութիւնների մէջ մտնել ժառանգականութեան բարդ թէօրիաների մասին: Այդ մեզ շատ հեռու կը տանէր և մեր նպատակից դուրս կը լինէր:

Կ'ասենք միայն հետևեալը.

Ժառանգականութիւնը լինում է ֆիզիկական և բարոյական կամ հոգեկան:

Ֆիզիկականը վերաբերում է մարմնի կազմին և ձևին: Յաղթանդամ ծնողներից կը սերունեն լաւ կազմուածքով զաւակներ. մեծ քթանի ու սև մազերով հօր զաւակը կարող է նոյնպէս մեծ քիթ ու սև մազեր ունենալ:

Հոգեկանը վերաբերում է սերնդի ընդունակութիւններին, բարոյականութեան, առհասարակ մտաւոր աշխարհին. խելագար, ընկնաւոր ծնողի զաւակը կարող է ներվային լինել և նոյն հիւանդութիւններն ստանալ: Մեծ, հանճարեղ երաժշտի, բանաստեղծի որդին նոյն ընդունակութիւնները կարող է ունենալ և այլն:

Հէնց միայն այն մեծ օրէնքը, որ ամեն կենդանի իր նմանն է ծնում և ոչ ուրիշ—այդ ժառանգականութեան ամենախոշոր յայտնութիւնն է:

Ամուսիններից իւրաքանչիւրը կարող է իր յատկանիշները տալ զաւակին: Բայց չը գիտենք, թէ ում յատկութիւններն են գերակշռում որդու մէջ.—հօրը թէ մօրը:

Մի ընդհանուր կարծիք կայ, որ սակայն դեռ ապացուցուած չէ, այն է, թէ տղան աւելի նմանում է մօրը, իսկ աղջիկը—հօրը: Յաւակցաբար այս մասին մենք բաւարար հետազօտութիւններ չունենք:

Կայ և ասավիզով—նախանմանութիւն, երբ ժառանգական յատկանիշները թռչում են մի սերունդ, օրինակ, անցնում են ոչ որդուն, այլ թոռանը: Ատավիզմը ահագին դեր է խաղում հիւանդական ժառանգութեան մէջ:

Յաճախ ծնողները առողջ են, այն ինչ որ դեբը մի որ և է արատ ունեն, կամ ներվային հիւանդութեան տէր են, կամ բարակացաւոտ ու սիֆիլիսոտ:

Շատ ընտանիքների մէջ հիմնական բնորոշ գծերը համարեա անփոփոխ անցնում են մի քանի սերունդների միջով: այսպէս յայտնի են Նապօլէօնների պատմական դիմագծերը: Բայց ընդհանրապէս ամուսնութիւնների միջով տոհմային յատկանիշները կարող են փոփոխուել—սաստկանալ կամ նուազել:

Առաջին դէպքում (երբ յատկանիշները սաստկանում են) ժառանգականութիւնը կոչւում է առաջգնաց կամ պրօգրեսսիվ, երկրորդում յետագնաց կամ ընդդրեսսիվ: Ամուսնութեան մէջ ամուսիններից իւրաքանչիւրը իր մի քանի յատկութիւնները մոցնում է նոր էակի կազմի մէջ: Եթէ այդ յատկութիւններն ունի և միւս ամուսինը՝ պէտք է սպասել, որ որդու մէջ նրանք կ'արտայայտուեն աւելի ուժեղ կերպով, աւելի պարզ, աւելի սաստկացած, քան ծնողներից ամեն մէկի մէջ:

Այսպէս, օրինակ, եթէ հայրն ու մայրը, երկուսն էլ սեւամորթ են, կամ մեծ քթանի են, հաւանական է, որ որդիքը աւելի ևս սև դուրս գան և աւելի մեծ քիթ ունենան, քան ծնողներից իւրաքանչիւրը:

Այս օրէնքը աւելի ևս պարզ է և ապացուցիչ հիւանդական ժառանգականութեան մէջ:

Օրինակ. եթէ երկու ծնողներն էլ տուբերկուլօզ (բարակացաւ) ունեն, նրանց զաւակը աւելի տրամագրուած կը լինի բարակացաւ ստանալու, քան եթէ նրանցից մէկը միայն հիւանդ լինէր:

Հիմա վերցնենք հակառակ դէպքեր, երբ ծնողների յատկանիշները ոչ միայն համանման չեն, այլ ուղղակի հակասական են եւ միմեանց ոչնչացնում են:

Սեւամորթ տղան ամուսնանում է շիկահեր աղջկայ հետ.—զաւակները լինում են (ընդհանրապէս) միջակ գոյնի—շագանակագոյն: Բարձրահասակ մարդը և կարճահասակ կինը կը տան միջահասակ որդիք: Մեծ քթանի հօր

ու փոքր բթանի մօր զաւակը կարող է միջակ քիթ ունենալ և այլն և այլն:

«Բաւական է նայել մեր շուրջը, ասում է մի գիտնական, որպէս զի համոզուենք, թէ մաքուր տիպեր չատքիչ կամ բոլորովին չը կան: Ամեն քայլափոխում հանդիպում ենք սե մազերով ու բացգոյն աչքերով մարդկանց ու կանանց. տեսնում ենք երկար դէմքեր, մինչդեռ գլուխները կլոր են, կամ այնպիսի դիմագծեր, որոնք կարծես ուրիշ դէմքերի համար էին ստեղծուած և պատահաբար են կպել այս դէմքին. օր. չափազանց կարճ քիթ, չափազանց հաստ ծնօտ: Մի բանիսների գլուխը չափազանց մեծ է, համեմատելով հոտակին, միւսների թևերն ու ոտներն են չափազանց երկար: Պատահում է— փոքր գլուխ հաստ պարանոցի վրայ, կամ անհամաչափութիւն մի և նոյն մարմնամասի երկու կէսերի մէջ— քիթի մի կողմը աւելի կարճ է, քան միւսը, քիթի միջապատը ծուռն է, աչքերը զանազան գոյն ունին, կամ դրուած են անհամաչափ (չափազանց մեծ կամ փոքր) բների մէջ. ուրբան յաճախ են պատահում անհամաչափութիւն դանդոսկրների ու կոնքի ոսկրների մէջ»:

Ո՞ւր չէ տեսել այնպիսի դէմքեր, որոնց մի կողմը միւսից աւելի երկար է ու չէ նմանում միւսին:

Այս բոլորը հետեւանք է ժառանգականութեան այն օրէնքին, որով ծնողներից իւրաքանչիւրը կարող է իր յատկանիչներից իր որդուն տալ: Սակայն միշտ այսպէս չէ լինում:

Երբեմն զաւակներից մէկը կարող է պարզապէս ժառանգել միայն հօր կամ միայն մօր յատկանիչները ամբողջովին, առանց նուազման, կարծես միւս ծնողից ոչինչ ժառանգած չը լինի:

Օրինակ. բարակացաւոտ հօր մի աղջիկը հիւանդանում է այդ ցաւով, թէև մայրը բոլորովին առողջ եղած լինի, այն ինչ միւսը բոլորովին առողջ է մնում: Ուրեմն առաջինը ստացել է միմիայն հօր հիւանդական ժառանգութիւնը և մայրը նրան ոչինչ չէ տուել, այն ինչ երկրորդը

ստացել է մօր առողջ ժառանգութիւնը, և հօր հիւանդական սաղմերը չեն զարգացել նրա մէջ:

Եւ, յիրաւի, երբեմն բաւական է, որ ծնողներէց մէկը հիւանդական մի որ և է յատկանիշ ունենայ, դաւաւաններից մէկը կամ մի բանիսները ամբողջովին կարող են ժառանգել այդ հիւանդութիւնը, չը նայելով որ միւս ծնողը բոլորովին առողջ է:

Հետեւաբար հիւանդոտ տղամարդը ամուսնանալիս չը պէտք է մխիթարէ կամ արդարացնէ իրան նրանով, թէ իր ամուսինը առողջ է և ուրեմն սերունդն էլ առողջ կը լինի: Նա պէտք է հասկանայ, որ իր բոլոր որդիքը կարող են հիւանդոտ ծնուել:

Վայսմանը, իր հետազօտութիւններէ հիման վրայ, ճշմարիտ է, եկել է այն եզրակացութեան, որ ստացական յատկանիշները չեն անցնում ժառանգաբար: Օրինակ, ոտը կամ թեւը կտրած մարդու որդին անոտ ու անթեւ չէ լինում, կամ կուրացածից կոյր չէ ծնում: Նա փորձեր է արել, կտրել է դաշտամկերի պոչերը, յետոյ սրանց ձագերինը, թռուներինը և այլն մինչև մի բանի սերունդներ, բայց դարձեալ նոր ծնուողները պոչեր ունէին:

Այսպիսի փորձերի իսկի հարկ չը կար, ինչպէս իրաւացի նկատում է պրօֆ. Չիժը, քանի որ յայտնի են համանման դէպքեր մարդկանց մէջ ևս. օրինակ, չը նայելով դարերի ընթացքում կատարուած թլփատման, հրէաները թլփատ չեն ծնում:

Սակայն կասկած չը կայ, որ որոշ տեսակի հիւանդութիւններ (թէև նրանք ստացական լինեն և ոչ ժառանգական) կարող են փոխուել սերնդից սերունդ:

Մեանք այնպիսիներն են, որոնք հարուածում են մարդու ամբողջ կազմուածքը, եւ ոչ թէ մի անդամը կամ մի մասը:

Եթէ հայրը կտտրուած ոտ ունի, կամ մի կոյր աչք, գաւաւները չեն ստանայ, որովհետեւ դրանք ընդհանուր

հիւանդութիւններ չեն, այլ մարմնի մի մասի տկարութիւն են, կամ արատ:

Ընդհակառակը, եթէ հայրը արբեցող է, կամ բարակացաւ ունի, այսինքն, երբ նրա ամբողջ օրգանիզմը թունաւորուած է ալկոհոլական կամ բարակացաւի թոյնով, այն ժամանակ ահագին հաւանականութիւն (եթէ ոչ հաւաստիութիւն) կայ, որ սերունդները հիւանդ կը լինեն:

Ուրեմն մեր ժառանգականութեան թէօրիայով, ժառանգաբար անցնում են այն հիւանդութիւնների սաղնները, որոնք հարուածում են ծնողների ամբողջ կազմուածքը և ոչ թէ մի մասը:

Մի ուրիշ պայման ևս: Այս հիւանդութիւնները պիտը է երկարատեւ (хронический) լինեն: Սրբնթաց հիւանդութիւնները, որոնք նոյնպէս թունաւորում են ամբողջ կազմուածքը, բայց արագընթաց են, հետք չեն թողնում օրգանիզմի վրայ: Այսպիսիներն են բոլոր սուր վարակիչ կոչուած հիւանդութիւնները (խօլերա, ժանտախտ, տիֆ, բութէշ, դիֆթերիա, կարմրուկ, ծաղիկ և ուրիշները):

Վարակիչ հիւանդաբեր թոյնը, մտնելով մարդու արեան մէջ, սոսկալի արագութեամբ ածում ու տարածում է ամբողջ մարմնի մէջ, թունաւորելով նրան. մարդս հիւանդանում է: Ապա մի քանի ժամանակից յետոյ (մի քանի օր կամ մի քանի շաբաթ) հիւանդը կամ մեռնում է, կամ թոյնը ոչնչանում է մարմնի մէջ, դուրս մղւում, և հիւանդն առողջանում:

Այսպէս ամեն ինչ վերջանում է: Յարատեւ հիւանդութիւնների մէջ թոյնը, ընդհակառակը, կամաց-կամաց, երկար ամիսների ու տարիների ընթացքում, քանդում է մարդու կազմուածքը և հիւանդացնում է նրա բոլոր օրգանները: Եւ քանի որ ապագայ սերնդի ստիճանները իրանց մէջ պարունակում են ամբողջ կազմուածքից ստացած հիւթեր, հետեւաբար իրանք էլ հիւանդոտ կը լինին: Այս թէօրիան փորձնականապէս

ապացուցուած է այսօր: Յայտնի գիտնականներ—
Շարրէն և Գրէյ ենթարկել էին արու և էգ ճագարնե-
րին զանազան հիւանդաբեր միկրոօրգանների ազդեցութեան
(գիֆթերիտի, բարակացաւի միկրոօրգանների) և տեսել էին,
որ սրանց միաւորումը կամ անպատուղ էր մնում, կամ վի-
ժումներ էր տալիս, կամ թէ չէ սատկած ձագեր էր տալիս:
Իսկ եթէ ձագերը կենդանի էլ ծնւում էին, նրանք լինում
էին վատասերուած, այսինքն թզուկային (քիչ զարգա-
ցած), զանազան հրէշաւորութիւնների (անկանոն կազմի)
տէր, կամ հիւանդ:

Այս երևելի փորձերը միանգամայն բացատրում են,
թէ ինչի հիւանդ ծնողների սերունդը վատասերւում է,
թէ ինչի սիֆիլիսոտի, բարակացաւոտի, արբեցողի զա-
ւակները հիւանդ են լինում ու երկար չեն ապրում:

«Ժառանգականութիւնը ներկայանում է մեր առաջ
այսօր իբրև մի անհասկանալի ճակատագրական ոյժ,
որ դեկավարում է մեր վիճակը, հակառակ մեր կամքի:
Ժառանգականութիւնը տուել է մարդկութեանը ամե-
նամեծ բարիքներ և միևնոյն ժամանակ նա և անհամար
չարիքների պատճառ է եղել: Խորհողի ու բժշկի ամե-
նամեծ կոչումն է տիրապետել այդ ոյժը, հեռացնել նրա
աւերիչ զօրութիւնը, և դարձնել նրան դէպի մարդկու-
թեան բարիքը: Այո, այս մի մեծ ոյժ է, եթէ լաւ ըմ-
բռնուած է»:

Ինչ չի կարելի անել ժառանգականութեան մեծ
օրէնքի ոյժով:

Անասնաբուծութեան մէջ այս օրէնքը ամենալայն
գործադրութիւն է ստացել: Կամենում են լաւացնել
մի որ և է կենդանու (խոզի, ոչխարի, հաւի և այլն)
ցեղ: Ի՞նչպէս անեն:

Ընտրում են շատերի միջից մի զոյգ ամենալաւ
անհատներ (էգ ու օրձ) և աճեցնում: Սրանց ձագերի
միջից նոյնպէս ընտրում են լաւագոյն մի զոյգ, աճեցում
և այլն: Այսպիսով մի քանի սերունդներից յետոյ կը ստաց-
ուին ամենալաւ անհատներ: Այս ընտրական ձևը արդէն

գարմանալի հետևանքներ է տուել Եւրոպայում անասնապահութեան գործում.—կազմուել են կամ ուղղակի ստեղծուել մի շարք նոր անասնական ցեղեր. օրինակ, ոչխարի այնպիսի ցեղ, որի բուրդը գարմանալի առատ է և երկար, մինչև գետին է հասնում, կամ ահագին դմակ ունի. խոզեր, որոնք համարեա ամբողջովին ճարպ են դարձած. բարակ, թեթև ձիեր, որոնք կարծես ստեղծուած են արշաւելու համար և այլն:

Մարդկային ցեղը այս տեսակէտից ոչնչով չէ տարբերում միւս կենդանիներից: Մարդիկ էլ յաջող ընտրութիւնով կարող են բարելաւել իրանց սերնդի առողջական վիճակը:

Յաղթանդամ ու գեղեցկատես տղան ու աղջիկը անտարակոյս կը տան ընտիր սերունդ, որ նոյնպէս յաջող ամուսնութիւնների շնորհիւ աւելի ևս կ'ազնուացնէ ցեղը և այլն:

Այս—ընտրովի ամուսնութեան առաւելութիւններն է:

Սակայն շատ չեն մեր մէջ այդպիսի միաւորութիւնները:

Մեր երիտասարդներից շատերը, կամ չը հասկանալով ամուսնութեան վեհ նշանակութիւնը, կամ չլացած օթիտով և խոստացուած հասարակական գիրքով, անուշադիր են մնում դէպի գիտութեան պահանջները, յանդգնում են զոհել ապագայ սերնդի բարօրութիւնը իրանց եսամոլութեանը:

Հիւանդ տղամարդը, որ կապուում է մի անմեղ արարածի հետ, մի հրէշ է, մի մեղապարտ, և ոչ մի գիտում չէ կարող արդարացնել այդպիսի մարդուն: Նա կրկնապատիկ յանցաւոր է, որովհետև ոչ միայն անբախտացնում է իր կնոջը, այլև ամբողջ սերունդներ: Մի ծնող, որ իր երեխային դցում է մի վատառողջ մարդու գիրկը, ուղղակի զոհ է բերում իր զաւակին և իր թոռներին:

Աւելի ևս զաղրալի են այդ մարդիկը, եթէ շարժառիթը շահասիրական է:

Յեղը որոշ դրոշմ ունի և սերունդները ծնունդ են կնքուած այդ դրոշմով:

Արատը, հիւանդութիւնը անցնում են իսկօրէն կամ փոփոխուած, սաստկանալով կամ նուազելով, սերընդից սերունդ մինչև ցեղի կատարեալ սպառումն կամ վերականգնումն:

Ծնողների արատը, հիւանդութիւնը ցեցեր են, որոնք ծծում են սերունդների առողջ հիւթերը ու կամաց-կամաց քանդում ամբողջ ցեղի օրգանիզմը:

Հիւանդ ծնողը, որ գիտակցաբար ամուսնանում է, մի յանցաւոր է և չարագործ թէ իր ամուսնու, թէ իր սերնդի առաջ:

Շատ դժբախտ արարածներ, յղացած ու ծնած հիւանդութեան մէջ, ամեն իրաւունքով կ'անիծեն իրանց ծնած վայրկեանը, իրաւունք կ'ունենան մէկ օր, տանջանքից յուսահատուած, այսպէս խօսել իրանց ծնողներին. «Դուք կուրացաք փոխադարձաբար. դու, հայր—մօրս օժիտով, իսկ դու, մայր—հօրս հասարակական դիրքով, և չը մտածեցիր, որ անարժան էք ամուսնանալու և ծնող դառնալու: Դուք ամենազգրելի եսամոլներ էք և չարագործներ, աւելի անողորմ, քան բոլոր եսամոլները, և աւելի անգութ, քան աշխարհիս բոլոր չարագործները»:

Տեսնենք, թէ որոնք են ժառանգաբար անցնող հիւանդութիւնները: Սրանք սակաւաթիւ չեն: Մենք կը թուենք միայն կարևորագոյնները.

1. Սիֆիլիս.
 2. Տուբերկուլոզ (բարակացաւ) և խուլխտ (զօլտուխա).
 3. Ներվային զանազան հիւանդութիւններ.
 4. Ալկօհոլիզմ:
 5. Բախտիղմ կամ անգլիական հիւանդութիւն:
 6. Խիբդ (ракъ) և ուրիշները:
- Այս հիւանդութիւնները չեն բաւականանում ան-

հատին հարուածելով, այլ իրանց աւերիչ ներգործութիւնը անց են կացնում սերունդների վրայ ևս:

Մենք կ'աշխատենք բացատրել մի առ մի նրանց խաղացած դերը ամուսնական կեանքի մէջ:

Մենք յաւակնութիւն չունենք կարծելու, թէ այս փոքրիկ էտիւզը պիտի փրկէ մեր ազգը սպառնացող և արդէն տեղ-տեղ յայտնուած վատասեւման վտանգից: Ոչ. մեր բաղձանքը կատարուած կը լինէր, եթէ կարողանայինք համոզել գոնէ մի քանի ազնիւ երիտասարդների, որ նրանք ազնուաբար վերաբերուեն դէպի ամուսնութեան սրբազան ակտը, որ չը վաճառեն իրանց խիղճը: Մենք երջանիկ կը լինենք, եթէ կարող լինենք համոզել մի քանի ծնողների, չը չլանալ փեսացուի դիրքով ու հարստութիւնով և չը ծախել իրանց զաւակներին:

Այս ձևով միայն հնարաւոր է երջանկութիւնը ամուսնութեան մէջ:

Մենք համոզուած ենք, որ շատերը անգիտակցաբար են վատ պատկեր անում և իրանց ձեռով իրանց անբախտացնում:

Նրանք մի արդարացումն ունեն, այն է—որ «ոչ գիտեն թէ զինչ գործեն»:

Եւ, յիշաւի, շատերը չեն հասկանում իրանց վարմունքի ահագին ընկալը:

—«Ի՞նչ կայ, մի քանի տարի առաջ սիֆիլիս եմ ունեցել. հօ բժշկուել եմ»:

—«Ի՞նչ փրաս իմ ընտանիքին, թէ մայրս թոքախտից է մեռել. ես հօ առողջ եմ»:

—«Ի՞նչ անենք, թէ ես արբեցող եմ ու արբեցողի որդի. այլ ևս չեմ խմի, պրծաւ գնաց»:

Այսպէս են գատում շատերը:

Բայց այդպէս խօսողները չեն հասկանում, որ ոչինչ չէ կորչում ընտելութեան մէջ, որ սաղմի մէջ գումարուած են նախնիների յատկանիշները: Զը գիտեն, որ նորածին օրգանիզմը մի հայելի է, որի մէջ անդրադառնում են պապերի ու ծնողների պատկերները:

Այն, ցաւակցաբար ոչինչ չէ խուսափում անողորմ ժառանգականութիւնից: Չը կայ մի յատկութիւն, ֆիզիկական լինի նա թէ բարոյական, որի մասին հաւաստի լինէին, թէ չի անցնի զաւակներին: Ծանր է և սպառնալից այս օրէնքը ու խորհել է տալիս մեզ:

Ի՞նչքան օգուտ էնք պարզել ամուսնացողի պատասխանատուութիւնը սերնդի առաջ:

Իժիկը երբեմն ստիպուած է շօշափել շատ փափուկ խնդիրներ, ինչպէս ասում են—ետ քաշել ալկովի^{*)} վարագոյրները:

Կար ժամանակ, երբ անվայել բան էր համարում խօսել վեներական ախտերի մասին, սեռական կեանքի, նոյն-իսկ ծննդաբերութեան մասին:

Զարմանալի լօգիկա էր այդ:

Մարդիկ զգում էին այս խնդիրների մեծագոյն կարեւորութիւնը, հասկանում էին, որ տգիտութիւնը մայր է ամեն տեսակ չարիքի, գիտէին որ վտանգից ազատուելու միակ միջոցը զգուշացումն է:

Ի՞նչպէս պաշտպանի մարդ իրան վատ ցաւից, եթէ չը գիտէ թէ ինչ է նրա իսկութիւնը, ինչ են նշանները, ինչպէս է անցնում նա մէկից միւսին: Ի՞նչպէս կարող է յղի կինը զգուշանալ յղութեան ու ծննդկանութեան բազմաթիւ վտանգներից, եթէ չը հասկացնենք նրան, թէ ինչ են այդ մեծ ակտերը և ինչպէս պիտի պահպանէ կինը իրան այդ ծանր ժամանակամիջոցում:

Ո՛հ, գիտութեան մէջ ոչինչ ամօթալի բան չկայ:

Այդ հասկացել են արդէն ամենքը և բարեբախտաբար այլ ևս ոչ ոքի ամօթխածութիւնը չէ հարուածում բժշկական տեղեկութիւններ կարգալով:

Անցած դարի յատկանիշներից մէկն էլ գիտութիւնների և մասնաւորապէս բժշկական-առողջապահական գիտութիւնների ժողովրդականացումն է: Բժշկականու-

*) Ննջարանի խորը, ուր դրոսած է մահճակալը:

Թիւնը դուրս է եկել իր քրմական խորհրդաւոր շրջանից և դառել է ժողովրդի սեփականութիւն:

Դէն գգենք ուրեմն կեղծ ամօթխածութիւնը և խօսենք ժողովրդի հետ պարզ լեզուով նրա օգտի համար, համոզուած լինելով, որ միայն լոյսը կարող է հալածել խաւարը:

Սրա մէջն է հասարակութեան փրկութիւնը:

VIII

ՍԻՖԻԼԻՍ ԵՒ ԱՄՈՒՍՆՈՒԹԻՒՆ

Սիֆիլիսով վարակուելու ձեւերը.—Սիֆիլիսի արսայայտութիւնները.—Նրա խաղացած դերը ամուսնութեան մէջ.—Հիւանդին—իրան սպառնացող վտանգը.—Հնաանիքին սպառնացող վտանգը.—Սիֆիլիսի ազդեցութիւնը ժառանգների վրայ (վիժումն, երեխաների մահաւումն).—Ժառանգական սիֆիլիսի արատաւոր երեւոյթները.—Վաստահումն ու նրա նշանները.—Սիֆիլիսի ազդեցութիւնը երկրորդ սերնդի վրայ.—Սիֆիլիս ունեցողը կարող է ամուսնանալ եւ ի՞նչ պայմաններում.—Փութիէի հինգ պայմանները.—Սիֆիլիսը բուժելի հիւանդութիւն է.—Բժեկութեան փրկարար ազդեցութիւնը.—Բժեկի դերը ամուսնութեան խնդրի մէջ:

Այն ախտը, որ ամեն ազգերը կը քննեն վաս ցաւ անուշով, վնեւերական հիւանդութիւններից ամենասարսափելին է թէ իր հիւանդական երեւոյթների ծանրութիւնով, թէ ժառանգականութեան ոյժով:

Սա մի վերին աստիճանի հեշտ վարակիչ հիւանդութիւն է, որ անցնում է հիւանդից առողջին կամ անմիջապէս, կամ մի ուր եւ է առարկայի միջոցով, որի վրայ ընկած է վարակիչ թոյնը:

Վարակման ամենալայն ճանապարհը—մտերիմ սիրային յարաբերութիւններն են կնոջ ու տղամարդու մէջ, այս պատճառով էլ նրանք կոչուում են վնեւերական (Վեներա—սիրոյ չաստուածուհու անունով): Բայց սակաւ չեն և կողմնակի, անմեղ կերպով վարակուելու միջոցներ:

Սիֆիլիսի արտայայտութիւնները բազմաթիւ ու բազմատեսակ են: Ամենքից վտանգաւոր արտայայտու-

թիւնները, վարակման տեսակէտից, սիֆիլիսական խոցերն են, ջրջրուկները. որովհետեւ սրանցից արտադրուած հեղուկի մէջն է գտնուում սիֆիլիսի վարակիչ թոյնը:

Այսպիսի խոցեր և ջրջրուկներ գտնուում են բերանի մէջ, պոռչների, լեզուի վրայ յետոյ շէքում, սրբանի շուրջը և այլն:

Այս պատճառով էլ սիֆիլիսը յաճախ փոխուում է հիւանդից առողջին համըոյրի միջով, կամ երբ մի և նոյն բաժակով են խմում, կամ սիֆիլիսոտի գործածած թաշկինակով ու երեսուրբիչով սրբուում և այլն: Սափրիչները վարակուած ածելիով կտրում են առողջ մարդուն ածիլեխի ու թոյնը լցնում նրա արեան մէջ, կամ բաղանիքներում առողջ մարդը նստում է մի նստարանի վրայ, որի վրայ իրանից առաջ մի սիֆիլիսոտ էր նստած, և վարակուում է:

Այս և սրանց նման շատ դէպքեր կարող են յաճախ պատահել և տարածել սիֆիլիսը անզգոյշ մարդկանց վրայ, որոնք կը տանեն այդ ցաւը իրանց ընտանիքի մէջ ու կը հիւանդացնեն իրանց կանանց, երեխաներին և այլն:

Յաճախ վարակուածն սկսում է ծծի երեխայից, որին հիւանդացնում է ծծմայրը կամ դայեակը, երեխան վարակում է մօրը, մայրը—հօրը և այլն:

Սիֆիլիսով վարակուելու ճանապարհները անթիւ են. ծառաները, հիւրերը, լուացարարները, խանութից գնած խաղալիքները, նոյն-իսկ դռքերը և այլն կարող են իրանց հետ թոյն մտցնել ընտանիքի մէջ:

Այս ձևով է, որ մի բանուոր, երբ այդ հիւանդութիւնն ստանում է քաղաքում, կարող է, վերադառնալով իր գիւղը, կարճ ժամանակում վարակել ամբողջ գիւղը:

Ահա թէ ինչ է այս ցաւի վարակիչ ոյժը:

Հայերի մէջ ևս արագ տարածւում է այդ ախտը, չորհիւ այն կեանքին, որ վարում են հաղարաւոր պանդուխտ բանուորներ արգիւնաբեր քաղաքներում (Բագու, Բաթում, Թիֆլիս): Սրանք հիւանդանում են քա-

ղաքներում, և վերադառնալով հայրենիք, տանում են մոցնում ցաւը իրանց ընտանիքի մէջ: Հիւանդանում են նոյնպէս վաճառականները Ռուսաստանի քաղաքներում, հիւանդանում են ուսանողները, հիւանդանում են աւանակ կեանք վարողները: Մի մեծ սարսափելի հոսանք է սկսուել, հոսանք, որ բացի նրանից, որ պղծում է հայ անարատ ընտանիքը, նաև սպառնում է սերհատել ազգը:

Անկարելի է թուել այստեղ մի առ մի այն բոլոր աւերումները, որ սիֆիլիսը կատարում է մարդու մարմնի մէջ: Հիւանդանում է մաշկը, որի վրայ դուրս է տալիս զանազան ցաւեր, յուզաթաղանթները (բերանի, բերանի, բերանի, նրբանի), որոնց վրայ երևում են խոցեր, ջրջրուկներ. յետոյ հարուածւում են ոսկրները (օր. բերանի ոսկրները) բոլոր ներքին գործարանները, ուղեղն ու ողնուղեղը: Սիֆիլիսը կարող է կուրացնել, բաւացնել, անդամալոյծ դարձնել, կաթուածահարել հիւանդին: Ձը կայ ոչ մի մարմնամասն, որ ազատ մնար սիֆիլիսի աւերիչ զօրութիւնից:

Մի խօսքով նա քայքայում է հիւանդի ամբողջ կազմուածքը և առաջացնում է հարիւր տեսակ հիւանդութիւններ, որոնք եթէ լաւ բուժուած չեն եղած, կարող են տանել անխուսափելի կերպով դէպի մահ:

Մենք ծանօթացանք այս ախտի իսկութեան հետ:

Այժմ խօսենք այն դերի մասին, որ նա կատարում է ամուսնութեան մէջ:

Մի մեծ մասնագէտ, որի անունը հռչակուած է գիտութեան մէջ և որ սիֆիլիսի վերաբերեալ խընդիրներում միանգամայն հեղինակութիւն է, Պարիզի պրոֆ. Ֆուրնիէն, մի շարք հատորներ ունի գրած այս հիւանդութեան մասին, և նրանց մէջ շօշափել է նաև ամուսնութեան խնդիրը:

Մենք ընդարձակօրէն օգտուում ենք այստեղ նրա

ահագին փորձնականութիւնից և զարմանալի լուրջ հայեացքներէց:

Սիֆիլիսոտ մարդը, մտնելով ամուսնական լծի տակ, մի ահագին պատասխանատուութիւն է յանձն առնում թէ իր կնոջ և թէ իր սերնդի առաջ:

Ըստ Ծուրնիէի, ամեն սիֆիլիսոտ, մանաւանդ ու գլխաւորապէս այնպիսիները, որոնք վատ են բժշկուել կամ բոլորովին չեն բժշկուել թէ հիւանդութեան լրջութիւնը չը հասկանալով, թէ ուղղակի ոչինչ նկատած չը լինելով, այդպիսիները չը պէտք է վստահանան ամուսնանալու մինչև այն ժամանակ, երբ խուսափած կը լինեն իրանց անձին սպառնացող վսանգից, եւ թէ իրանք կը դադարեն վսանգաւոր լինելուց կնոջը, սերնդին, հասարակութեանը:

Բացատրենք այս չորս կէտերը մի առ մի.

Ա. Հիւանդին իրան սպառնացող վսանգը:

Սիֆիլիսի երրորդական երեւոյթները*) չափազանց յաճախ պատահում են այն անձանց, որոնք անբաւարար

*) Սիֆիլիսը երեք շրջան ունի.

Առաջին շրջանի երեւոյթը միակ է, այն է—սիֆիլիսական խոցը, որ դուրս է գալիս մարմնի այն կէտում, որտեղ թոյնն է դիպել:

Այս առաջին արտաբնականութիւնից չետոյ մի երկու կամ աւելի ամիս անց, երեւում են զանազան ցանցեր կամ դուրս տուածներ մաշկի և յուղաթաղանթների վրայ (բերանի մէջ, լեզուի վրայ, բզի, քթի մէջ): Սերանք զանազան կեղեր են, բծեր, կամ ջրջրովներ և կաղմում են երկրորդ օրջանը: Այս բոլոր երեւոյթները կարճ թէ երկար միջոցում անցնում են առանց որ և է հետքի, որովհետև նրանք մակերեւութական են և չեն վնասում նշանաւոր գործարանները: Առաջին և երկրորդ շրջանների միայն լատկանիշն այն է, որ նրանք վարակիչ են.—այս բոլոր խոցերի, ջրջրովների հեղուկը (արտադրութիւնը) ընկնելով մի ուրիշ յուղաթաղանթի կամ մաշկի վրայ (եթէ մի ամենաանշան քերծուածք կամ ճեղքուածք անգամ կայ), փոխադրում է նրա վրայ վարակիչ թոյնը:

Երրորդ օրջանում հիւանդութիւնը աւելի խոր է հարուածում մարդուն, քնասում է նրա ամենանուրբ և ամենակարեւոր օրգանները (օր. ուղեղը, ողնաշարը, ոսկրները, ներքին գործարանները և այլն), առաջացնելով հարկւր տեսակ հիւանդութիւններ, որոնցից շատերը անբուժելի են և յաճախ սպանում են հիւանդին. (կաթնած, ողնուղեղի լատաջնաց լարատե բորբոքումն (որից անդամաւնութիւն), ընդհանուր պարալիչ, խելագարութիւն և այլն և այլն):

Այս երրորդ օրջանում երեւոյթները վարակիչ չեն:

Տե՛ս իմ «Սիֆիլիս» գիրքը:

րար կերպով են բժշկուում,—և ընդհակառակը նրանք հազուադեպ են այն անձանց վրայ, որոնք են թարկուած սխտեմական և երկար բժշկութեան:

Թէ որչափ յաճախ են պատահում երոսդական երեոյթները, այդ մասին զարմանալի պերճախօս է Փուր-նիէի վիճակագրութիւնը:

Նա դիտել է երրորդական սիֆիլիսի 4800 դէպք, որոնք դասաւորուած են հետեւեալ կերպով.

Ուղեղային, ողնուղեղային և ներվային սիֆիլիս (ուղեղի ողնուղեղի և ներվերի հիւանդութիւններ, սիֆիլիսից առաջացած) 1857 դէպք.

Մաշկի հիւանդութիւններ 1451 »

Ոսկրների 519 »

Քթի, բերանի, բզի, լեզուի սիֆիլիս. 860 »

Մնացածը ուրիշ գործարանների և մարմնամասերի սիֆիլիսն է Ալքի է ընկնում ներվային հիւանդութիւնների սոսկալի թիւը: Այս պատճառով սիֆիլիսը համարում է ներվային սիսեմի քոյն, և սկզբնապատճառ ներվային հիւանդութիւնների մեծագոյն մասի:

Կարելի է վստահ ասել, որ ուղեղի սիֆիլիսը ամենաառաւելին է, որովհետեւ առաջացնում է անդամալուծութիւն, կուրութիւն, խլութիւն, ընկնաւորութիւն, խելագարութիւն, մահ:

Ուղեղային սիֆիլիսը ամենից վտանգաւորն է, և մեծ մասամբ անբուժելի: Այսպէս, 100 հիւանդից Փուր-նիէն կարողացել է բժշկել միմիայն 22-ին, 19-ը մեռել են. իսկ 59-ը թէև ապրում են, բայց անբուժելի արատներով.—թևերի, ոտերի լուծութիւն (паралич), կամ խելագարութեան և այլն,—որ մահուան չափ ծանր են:

Ամեն սիֆիլիսոտ, որ միտքն է դրել ամուսնանալ, պիտի լուրջ կերպով մտածի այդ խնդրի վրայ, իմանայ որ վրկութիւնը բժշկութեան մէջ է, և որ եթէ չը բժշկուի կամ բժշկութիւնը անբաւարար լինի, նա ապագայում կը զգայ հիւանդութեան սոսկալի ոյժը:

Ահա մի երկտասարդ. նա ամուսնանում է, առանց

կանոնաւոր կերպով բժշկուած լինելու. վեց ամսից յետոյ յանկարծ վրայ է գալիս մի օր և ուղեղային հիւանդութիւն, և նա մեռնում է, թողնելով իր կնոջն ու փոքրիկ երեխային սոսկալի դրութեան մէջ:

Մի յայտնի նկարիչ, որ իր սիֆիլիսը բոլորովին անբժշկել էր թողել, ամուսնանում է և մի երեխայ է ունենում: Մի քանի տարուց յետոյ սկսւում է դէմքի սիֆիլիս, որ նա նոյնպէս չէ բժշկում: Խոցերը ուտում են դէմքը, քրքրում-ոչնչացնում են քիթն ու վերին շրթունքը, մոտում են քթածակերը, կրծում են ներսի ոսկրները, քիմքը, բուգը և այլն: Այս ողորմելի մարդը ուղղակի մի զաղրելի ու զգուելի հրէշ է դառնում, որ սոսկումն ու զայրոյթ է յարուցանում ամենքի մէջ: Այսպէս նա քարշ է տալիս մի քանի տարի էլ իր ողորմելի գոյութիւնը, Աստուծուց մահ խնդրելով:

Մի ուրիշ նկարիչ, մեծ տաղանդի և մեծ ապագայի տէր, ամուսնանում է լաւ չը բժշկուած: Սկզբում ամեն բան յաջող է գնում, նա հարստանում է և մի օրդի է ծնում: Բայց երկար չէ վայելում այս բախտը. նա կուրանում է: Հետեանքը—ընտանիքի սնանկանալն ու կատարեալ անբախտանալը:

Մի երիտասարդ, որ հակառակ Ֆուրնիէի կամքին, ամուսնանում է, պսակից հազիւ երկու օր անց, մի սաստիկ կարկամումն է ունենում (ընկնաւորութիւն), յետոյ շուտով վրայ են գալիս ուրիշ ուղեղային երեւոյթներ, կաթում, խեղացնորութիւն և մահ:

Այսպիսի դէպքեր շատ կան գրականութեան մէջ: Բաւականանա՞ք այս մի քանիսով, որ քաղում ենք Ֆուրնիէի գրքից *):

Բ. Ընթանիքի սպառնացող վսանգր:

Ամենից առաջ ի հարկէ վարակում է կինը:

Այսպէս, երկու ամուսիններն էլ սիֆիլիսոտ են. ինչ

*) Syphilis et Mariage, Fournier.

Մարտ, 1901.

կը լինի սրանց սերունդը: Խօսելով ժառանգականութեան մասին, մենք ասել ենք, որ եթէ երկու ծնողներն ևս նոյն հիւանդութիւնից ունեն, նրանց զաւակը շատ աւելի շանս ունի նոյն հիւանդութիւնն ստանալու, քան եթէ ծնողներից մէկն է միայն հիւանդ: Սիֆիլիսում այս կանոնը ակնեւ է, և այն երեխաներն են ամենից յաճախ սիֆիլիսոտ ծնւում ու սիֆիլիսի վատագոյն ձևն ստանում: որոնց երկու ծնողներն էլ հիւանդ են:

Ի՞նչ սոսկալի ոճիր—զգալ, որ ինքը վարակիչ հիւանդութիւն ունի, հասկանալ, որ կարող է այդ ցաւը տալ կնոջը, և այնու ամենայնիւ ամուսնանալ:

Մի անմեղ երեխայ սիրում և հաւատում է երիտասարդին, նետում է իրան նրա գիրկը, բերում է նրան անմեղութեան հետ միասին թարմութիւն և առողջութիւն: Եւ սիֆիլիսոտը մի ժամուայ մէջ ընդ միշտ անբախտացնում է այս երեխային, և նրա առաջին համբոյրը պղծում է աղջկայ մաքուր արիւնը իր սոսկալի թոյնով:

Ի՞նչ կայ աւելի դարչելի և աւելի սոսկալի քան այդ մարդը:

Տեսէք թէ ի՞նչ է պատմում նոյն փուրնիէն.

«Մի քանի տարի առաջ, ինձ պատահեց տեսնել մի սոսկալի տեսարան. մի կին, որին վարակել էր նրա ամուսինը, դառել էր մի կատարեալ հրէշ: Դէմքը, կամ այն, ինչ որ մի ժամանակ դէմք էր եղել՝ այլանդակուած էր, փոս ընկած, կամ պարանոցների նման ձգձգուած սպիւներով: Քիթից ոչ մի հետք չէր մնացած. նրա տեղ երևում էր մի մութ փոս, ինչպէս մեռելի դանդի վրայ»:

Եւ քանի՜ քանի այսպիսի դէպքեր, անպաշտպան զուհեր. սրիկայութեան, տխմարութեան կամ շահամուլութեան զոհեր:

Հիմա հարցնում ենք. ի՞նչ կարող է լինել այսպիսի ընտանիքի կեանքը. ճրջափ առեւութիւն ու զայրոյթ պիտի զգայ կինը դէպի իր այրը, որ այդպէս անխնայ կերպով քանդել է նրա գոյութիւնը:

Կորչում է սէրն ու յարգանքը, ընտանիքը դառնում է դժոխք երկուսի համար ևս ու համակեցութիւնը ամեն բոլորի տանջանք:

Գ. Սիֆիլիսի ազդեցութիւնը ժառանգների վրայ:
Սիֆիլիսի ամենամեծ վտանգը՝ սերնդների վրայ ունեցած ազդեցութիւնն է:

«Մի բառ միայն կայ այդ ազդեցութիւնը ընտրողելու համար, — այդ սարսափելի բառն է», ասում Ֆուրնիէն:

Ի հարկէ (դարձեալ ասենք), այս ամենը վերաբերում է չը բժշկուած կամ վատ ու կարճ ժամանակ բժշկուած սիֆիլիսին:

Լաւ խնամուած սիֆիլիսը կարող է սալ բոլորովին առողջ սերունդ:

Տեսնենք հիմի, թէ ինչպէս է արտայայտուում սիֆիլիսի ազդեցութիւնը ժառանգների վրայ:

Ամենից առաջ յիշենք վիժումները:

Սիֆիլիսով հիւանդ, կամ սիֆիլիսոտ ամուսին ունեցող կինը (ինքը կարող է վարակուած չը լինել) յաճախ վիժում է արգանդի պտուղը: Այս վիժումները առհասարակ կրկնում են մի քանի անգամ: Մի կին կարող է վիժել հինգ, վեց, տասը և աւելի անգամ: Ընդհանրապէս, երբ մի կին մի քանի վիժումներ է ունենում, հաւանական է, որ ընտանիքի մէջ սիֆիլիս կայ:

Եթէ կինը չէ վիժում, նա ծնում է յաճախ կամ արդէն մեռած երեխայ, կամ հիւանդ, որ երկար չի ապրելու:

Շատ սիֆիլիսոտ ընտանիքներում բոլոր երեխաները մեռնում են և ցեղը սպառուում է. այսպիսի դէպքեր գիտութեան մէջ հարիւրներով են յիշուած:

Եղել են դէպքեր, երբ ութ, տասը, տասըմէկ երեխաներից ոչ մէկը կենդանի չէ մնացել:

Ֆուրնիէն յիշում է 90 կանանց պատմութիւնը, որոնք սիֆիլիս էին ստացել իրանց ամուսիններից: Տեսէք, թէ ինչ է եղել դրանց սերունդը: Այդ կանանցից 50-ը

վիժել կամ ծնել են մեռած երեխաներ, 38-ը ծնել են հնդանի երեխաներ, որոնք շատ շուտով ամենքն էլ մեռել են, և միայն երկուսի զաւակներն են կենդանի մնացել:

Ահա թէ ինչ է ժառանգական սիֆիլիսի կործանիչ զօրութիւնը:

Սա մի սոսկալի կոտորած է:

Սակայն բոլոր երեխաները չեն կոտորուում: մի քանիսն ապրում են: Այստեղ մեծ դեր են խաղում մի քանի ֆակտորներ. — ծնողների սիֆիլիսի հասակը, ծնողներից հայրն է հիւանդ, թէ մայրը, թէ երկուսն էլ, բժշկութիւնը և այլն:

Դ. Սիֆիլիսական ժառանգական վասսաւոումն կամ արասաւոումն:

Մենք ասացինք, որ սիֆիլիսոտների երեխաները կարող են իրանք ևս սիֆիլիսոտ ծնուել. ուրիշ խօսքով. նրանք կը ներկայացնեն նոյն երեւոյթները, ինչ որ ծնողները, այսինքն երկրորդական և երրորդական սիֆիլիսի նշաններ:

Բայց երեխան կարող է և չը կրել իր վրայ իսկական սիֆիլիսի երեւոյթներ, և այնու ամենայնիւ հիւանդոտ, արատաւոր լինել:

Եթէ սիֆիլիսոտի երեխան չէ մահանում մօր արդանդի մէջ, կամ չէ ծնւում մեռած, այլ աշխարհ է գալիս առերես առողջ, այդ դեռ չէ նշանակում, թէ նա գերծ է ծնողների ախտի ազդեցութիւնից: Ընդհակառակը, այդպիսին յաճախ կրում է իր մէջ վատ ցաւի հետքերը, որոնք և կազմում են ժառանգական սիֆիլիսի արասներն ու աւերումները:

«Այս արատաւոր երեւոյթները, ասում է Ֆուրնիէն, որոնք հարկւր ձևեր են ստանում, համարեա բոլորը առաջ են գալիս կազմուածքի աճման շեղումներից, որոնց հետևանքն է գործարանների անկանոն կազմութիւնը, բնորոշ գծերի, տիպի վրիպումներ բնականից, մինչև անգամ հրէշութիւններ:

Այստեղից է զաւակի կենսականութեան և դիմացկոտութեան նուազումն. այստեղից է նրա ֆիզիկական ու բարոյական նուաստութիւնը (որ ի հարկէ զանազան աստիճանի է լինում), համեմատելով առողջ ծնողների զաւակների հետ, որոնք աւելի լաւ են օժտուած բնութիւնից և աւելի պատրաստուած են կեանքի կռուի համար. մի խօսքով, այստեղից է ճանապարհը դէպի այլասնումն:

Անհնար է այսպիսի մի փոքրիկ տեսութեան մէջ նկարագրել այն ահագին քանակութեամբ արատաւոր և հիւանդական երեւոյթները, որոնք նկատուում են սիֆիլիսական սերունդների վրայ:

Կը թուենք գլխաւորները միայն:

Պրօֆ. Փուրնիէի հետ մենք այս արատաւորութիւնը կը բաժանենք երեք կարգի.

1. Այնպիսիներ, որոնք հարուածում են մի որ և է օրգան, մի որ և է մարմնամասն.

2. Այնպիսիներ, որոնք արտայայտուում են անհատի ամբողջ կազմի մէջ.

3. Այնպիսիներ, որոնք կազմում են իսկական հրէշութիւններ:

Առաջին կարգի պատկանող ժառանգական—սիֆիլիսական արատաւորութիւնները հետեւեալներն են (գլխաւորները).—գանգի անկանոնութիւններ (չափազանց մեծ, անհարթ, երկու կէսերն անհամաչափ գլուխներ, փոքրագլխութիւն, չրգողագլխութիւն), տաւների, ծնօտների արտաւորութիւններ, քթի, աչքերի, ականջների, ողնաշարի անկանոն կազմութիւն, կորութիւն:

Յետոյ անկանոն կազմութիւն և անկանոն աճումն ընդհանրապէս զանազան մարմնամասերի. օր. անդամների (չափազանց երկար ու չափազանց կարճ ոտներ ու ձեռներ), բազմամատութիւն, կպած մատներ, ոտների, ձեռների ծռումներ: Ուղեղի կողմից նկատուում է ընդունակութիւնների անբաւարար զարգացումն, կամ նրանց շեղումները, խուլ-համրութիւն: Զանազան վտանգալից

անկանոնութիւններ նոյնպէս և երակների, սրտի, սեռական գործարանների մէջ:

Երրորդ կարգի արատաւորութիւնները հարուածում են անհատի ամբողջ կազմը և տանում նրան դէպի վասսաւեռումն:

Ժառանգական սիֆիլիսը արտադրում է վատոյժ, կծկուած, նիհար, մահը երեխաներ, որոնք այնչափ նուազ են, որ ճշալու ու ծծելու անգամ անընդունակ են: Սրանք նորածին ծերունիներ են դէմքով, ամբողջ օրգանիզմի սպառումով, և նրանց օրերը համարուած են: Կամ երեխան ծնւում է համարեա առողջ, բայց բերում է իր հետ sramuդրութիւն դէպի ամեն տեսակ հիւանդութիւններ, զրկուած լինելով կենսականութիւնից եւ դիմացկոսութիւնից: Սրանք առհասարակ նրբակազմ են լինում, քիչ զարգացած մկաններով, չափազանց հեշտ տկարանում են ու հիւանդանում: Սրանց փուխ կազմուածքը չէ դիմանում թեթեւ հիւանդութիւններին անգամ:

Ձարմանալի յաճախ նկատուում է նրանց մէջ րախի-sիզմ (ոսկրների անկանոն զարգացումն և հիւանդական կազմը), որ արտայայտուում է մեծ և ուռուցիկ (bosselé) գլխով, կոր և ծռւած ողնաշարով, նոյնպիսի կոնքով:

Շատերը երկար են ապրում, մնալով միշտ մի տեսակ դեռահաս դրութեան մէջ. նրանց ֆիզիկական զարգացումն առաջ չէ գնում. մնում են միշտ փոքրահասակ, կծկուած, ձեռներն ու ոտները նուազ ու բարակ, յաւիտեան երեխայ:

Շատ ուրիշ ձևեր են ընդունում ժառանգական սիֆիլիսից առաջացած արատաւորութիւնները:

Քանի՜քանի ողորմելի թուլամիտներ, նեւրոզալթներ, ներվայիններ, հիստերիկներ, մոլիներ, ապուշներ, ընկնաւորներ, կոյրեր ու խուլահամբեր, գաճաճներ ու խուլախտաւորներ, բարակացաւոտներ ու թոքախտաւորներ իրանց անբախտութիւնով ծնողներին են պարտական: Հազարներով, տասն հազարներով քարշ են տալիս

որանք իրանց չարքաշ կեանքը, միշտ աւելի ցած մնալով ուրիշներինց. աւելի usnr թէ ֆիզիկապէս և թէ բարոյապէս, աւելի դժբախտ ճակատագրի ոյժով, անընդունակ կեանքի կռուի, հազիւ վստահանալով ապրելու ցանկութիւն անգամ յայտնելու, ամաչելով իրանց հրէշութիւնից, իրանց ահագին գլխից, որ լղար վիզը հազիւ է կարողանում կրել իր վրայ և կզացած մէջքից, ընկճուած ու տրորուած ուժեղների ոտների տակ:

Եւ այս բոլորը թէօրիաներ չեն, այլ վերցուած են կեանքից:

Ահա հարիւրների միջից մի օրինակ. դէպք Պր. Տարնովսկու.

27 տարեկան մի մարդ սիֆիլիս է ստանում և այնուամենայնիւ ամուսնանում է վեց տարուց յետոյ, գրեթէ առանց բժշկուելու: Կինը մնում է առողջ, և 11 անգամ յղանում է:

1-ին յղութիւն. երեխան կարկամումներ ունի, 11 ամսական մեռնում է ուղեղի բորբոքումից:

2-դ յղութիւն. երեխան կենդանի է, բայց ընկնաւոր:

3-դ յղութիւն. երեխան շատ դանդաղ է աճում, միջակ խելքի տէր մի աղջիկ է. ամուսնանում է 18 տ. և ծնում է երկու զաւակ, որոնք երկուսն էլ մեռնում են շուտով. մէկը կարկամումներից, միւսը գլխի ջրգողութիւնից:

4-դ յղ. երեխան հիստերիկ ու բախիտիկ:

5-դ յղ. երեխան առողջ է մինչև հիմա:

6-դ յղ. երեխան շատ դանդաղ է աճում. 12 տարեկան հազիւ կարողանում է գրել-կարդալ սովորել. մնում է երեխանման, 19 տ. ինքնասպանութիւն:

7-դ յղ. երեխան մեռնում է ուղեղի բորբոքումից 22 ամսական:

8-դ յղ. երեխան քիչ զարգացած է. 6 տարեկան դեռ չը դառած, բոլոր ատամները թափւում են:

9-դ յղ. վիժումն եօթերորդ ամսին:

10-դ յղ. վիժումն երրորդ ամսին:

11-դ յղ. երեխան ծնւում է անժամանակ. գանգը անկանոն, ատամները վատ, ականջները ցից և ցած, ներքևի ծնօտը դուրս պրծած:

Բացատրութիւններն աւելորդ են:

Սա մի այլասեռումն է, մի ամբողջ սերնդի ֆիզիկական ու մտաւոր usnraցումն, որ քանդում է ընտանիքի բարօրութիւնը և տանում է սերունդը դէպի ջնջումն, դէպի սպառումն:

Ահ, եթէ միայն դրանով վերջանային սիֆիլիսի աւերումները, եթէ միայն մեռնողը մեռնէր, իսկ ապրողները գոնէ տային առողջ սերունդներ:

Բայց այդպէս չէ լինում:

Սիֆիլիսի սոսկալի աւերիչ ոյժը, որ հիւանդացրել էր ու սպանել պապին, որ արատաւորել էր ու անբախտացրել որդուն, տարածւում է թոռան վրայ ևս:

Մինչև անգամ պատահում է այսպէս.—հայրը առերես առողջ է, իսկ որդին ծնւում է ժառանգական սիֆիլիսի դրոշմը վրան: Ո՞րտեղից:

Հարց ու փորձ էք անում և տեսնում, որ երեխայի պապը սիֆիլիս է ունեցել:

Սա աստիճանն է: Այսպէս, սիֆիլիսական արատաւոր երեւոյթները նկատւում են նաեւ երկրորդ սերնդի վրայ:

Այս երեւոյթները նոյնն են, ինչ որ առաջի սերնդի վրայ նկատւածները.—վիժումներ, արատաւոր ծնունդներ, և այլն, ինչպէս վերև յիշել ենք:

Մի օրինակ միայն (բժ. Ս. Էտիէնի յիշատակած): Մարդը ժառանգական-սիֆիլիսոտ, կինը առողջ. 14 յղութիւն, որոնցից 5 վիժումն, 1 երեխայ մեռած ծընած, 5 երեխայ ուղեղային հիւանդութիւններով, 1 ապուշ, 2 երեխայ ատամների արատաւորութիւնով:

Մենք նկարագրեցինք սիֆիլիսի վտանգաւոր ազդեցութիւնը թէ իր—հիւանդի, թէ նրա ամուսնու, թէ զաւակների և թէ ամբողջ սերնդի առողջական դրութեան ու բարօրութեան վրայ:

Այժմ մի դժուարին խնդիր է դրուած մեր առջև, այն է, թէ սիֆիլիս ունեցողը կարո՞ղ է արդեօք ամուսնանալ թէ ոչ. իսկ եթէ կարող է, ի՞նչ պայմաններում:

Ուրիշ խօսքով. ի՞նչ պիտի պահանջուի սիֆիլիսոտ

տից, որ թոյլ տրուի նրան կին ուղելու, ընտանիք կազմելու եւ սերունդ արտադրելու:

Անտարակոյս, անխղճութիւն կը լինէր զրկել ընդմիշտ սիֆիլիստին ընտանեկան երջանկութիւնից, և գիտութիւնը, որի միակ ձգտումն է երջանիկ դարձնել մարդուս կարճատե կեցութիւնը, մշակել է մի շարք կանոններ ու պահանջներ, որոնք, չը զրկելով հանդերձ սիֆիլիստներին ամուսնանալու հնարաւորութիւնից, ապահովում են որոշ չափով կնոջ, զաւակների և սերնդի առողջութիւնը և բարեկեցութիւնը:

Այս պահանջները պրօֆ. Ֆուրնիէն ղետեղել է հետեալ հինգ կէտերի մէջ.

1. Բացակայութիւն որ և է սիֆիլիսական երևոյթի:
2. Հիւանդութիւնը բաւականաչափ հին պիտի լինի (վարակման օրից 5—6 տարի անցած):
3. Վերջին սիֆիլիսական երևոյթից պիտի շատ թէքիչ ժամանակ անցած լինի:
4. Հիւանդութիւնը չը պէտք է սպառնացող (խիստ աւերիչ) բնաւորութիւն ունեցած լինի:
5. Բժշկութիւնը պէտք է բաւարար եղած լինի:

1. Բացակայութիւն որ եւ է սիֆիլիսական երևոյթի: Թէև անհաւատալի կը թուի մեր ասածը, սակայն պակաս չեն այնպիսի դէպքեր, երբ տղամարդը սիֆիլիսի վարակիչ շրջաններում ամուսնանում է: Կասկած չը կայ, որ նա անմիջապէս վարակում է իր կնոջը: Այնուհետև վերջացաւ ընտանիքի երջանկութիւնը.— հիւանդութիւնը տարածում է իր կործանիչ ոյժը զաւակներին, սերնդի վրայ...

2. Հիւանդութեան հասակը:

Վարակումից պիտի որոշ ժամանակ անցած լինի: Փորձը և հազարաւոր դէպքերի դիտումները ցոյց են տուել, որ քանի նոր է սիֆիլիսը, այնչափ վսանգաւոր է նա:

Վտանգը նախ կայանում է նրանում, որ կինը վա-

բակում է, որովհետեւ եթէ սիֆիլիսը նոր է, յանկարծ մէկ օր կարող են տղամարդու մարմնի վրայ երեւլ դեռ չը հանգած հիւանդութեան երկրորդական երեւոյթները (կեղեր, խոցեր բերանի, լեզուի, պւօշների, ջրջրուկային մաշկախտեր), որոնք անպայման կերպով կը վարակեն կնոջը:

Ժառանգների տեսակէտից նկատուած է, որ հօր 3—4 տարեկան սիֆիլիսը այլ ևս չէ անցնում զաւակներին, սակայն մօր սիֆիլիսը դեռ երկար տարիներ անդրադառնում է սերնդի վրայ:

Ժամանակն առհասարակ թուլացնում է ցաւի զօրութիւնը:

Այսպէս սիֆիլիսոտ կինը առաջի տարիներում վիժում է, յետոյ ծնում է մեռած երեխաներ, յետոյ երեխաներ, որոնք շատ քիչ են ապրում, վերջը, մի քանի տարիներից յետոյ, առողջ որդիք: Այստեղից հասկանալի է, որ սիֆիլիսոտը պիտի սպասի ուրեմն կարելի է երկար ժամանակ, յամենայն դէպս ոչ պակաս քան հինգ տարի:

3. Սակայն եթէ մինչև անգամ հինգ և աւելի տարի էլ անցած լինէր հիւանդութեան սկզբից, դարձեալ հիւանդը իրաւունք չունի ամուսնանալու, եթէ հիւանդութիւնը որ և է արտայայտութիւն է ունեցել (որչափ աննշան էլ լինէր սա):

Անհրաժեշտ է, որ վերջին արտայայտութիւնից անցած լինի ոչ պակաս քան երկու տարի: Ուրիշ խօսքով. սիֆիլիսը պիտի երկու տարի լուռ մնացած լինի, որ հիւանդն իրաւունք ունենայ պսակուելու:

4. Այս հիւանդութիւնը միշտ մի տեսակ չէ լինում. կան այնպիսի ձևեր, որոնք յայտնի են վաս կամ ծանր սիֆիլիս անունով: Սա հարուածում է ուղեղը, աչքը, դարմանալի աւերումներ է անում յուղաթաղանթների ու մաշկի վրայ, շուտով ընկնում է ոսկորները: Դժուար է լինում կանգնեցնել նրա աւերիչ քայլը. հէնց որ բժշկութիւնը դադարում է, սիֆիլիսը նորից գլուխ է բար-

ձրացնում և այլն։ Այսպիսի սիֆիլիսի տէրերը կարող են մի քանի ժամանակ առողջ մնալ, բայց միշտ պէտք է սպասեն մի որ և է բարդութեան։

5. Վերջապէս ամենակարեւոր կէտը բժեկութիւնն է։ Բարեբախտաբար սիֆիլիսը, եթէ ժամանակին կանոնաւոր կերպով խնամուած է, կարող է բժշկուել։

Սիֆիլիսը միանգամայն բուժելի հիւանդութիւն է։ Բայց մինչեւ բժեկուելը սիֆիլիսոսը չը պէտք է մտածի անգամ ամուսնանալու վրայ, որովհետեւ կ'անբախտացնէ թէ՛ իր կնոջը եւ թէ՛ իր ամբողջ սերունդը։

Թէ ինչպէս պէտք է բժշկուի սիֆիլիսոսը, այդ մենք բացատրել ենք մանրամասն ուրիշ տեղ*)։ Կ'ասենք միայն, որ պառաւնեբրի ու դալլաքնեբրի բժշկութիւնը կամ անբաւարար է կամ չափազանցացրած ու վտանգաւոր։

Կանոնաւոր ու բաւարար բժեկութիւն կարող է անել միմիայն բժիշկը։

Բժշկութիւնը պիտի տւի երկար ժամանակ—գիտնականների ասելով—մի քանի տարի։

Պէտք է բժշկուել ոչ միայն այն ժամանակ, երբ մի որ և է կերպով արտայայտուել է հիւանդութիւնը, այլ և այն ժամանակ, երբ հիւանդի վրայ ոչինչ չը կայ, երբ նա առերես բոլորովին առողջ է։

Երբէք չը պէտք է մոռանալ, որ ամենաթեթեւ ձեւը կարող է վերջում, եթէ առանց բժշկութեան մնայ, բարդուել ամենածանր, օր. ուղեղի հիւանդութիւնով։ Այս պատճառով պէտք է բժշկուի ամեն ոք, ով սիֆիլիս է ստացել, որչափ էլ թեթեւ եղած լինէր սա։

Մեծ քանակութեամբ գիտնականներ եկել են այն եզրակացութեան, որ կանոնաւոր բժշկութիւնը ոչ միայն փրկում է հիւանդին սարսափելի բարդումներից, այլ և յաճախ փրկում է նոյնպէս և սերունդը։

Յաճախ պատահում են այսպիսի դէպքեր։

Մի կին մի քանի անգամ վիժումներ է ունենում. մենք հակասիֆիլիտական բժշկութիւն ենք անում մար-

*) Տե՛ս չիշած գրքովս։

դուն կամ կնոջը, կամ երկուսին էլ, և վիժուկները դա-
դարում են, ու կինը ծնում է առողջ երեխաներ:

Հիմա մի քանի խօսք ասենք նաև ժառանգական սիֆիլիսոսի ամուսնութեան մասին:

Այս տեսակետից էլ ժառանգական սիֆիլիսոստը ըն-
դունում է իբրև հաւասար իսկական սիֆիլիսոստի:

Սիֆիլիսոստ ծնողներից սերուած որդիքը պիտի նոյն
չափով վախենան բարդութիւններից, որչափ իրանց հայրը:
Նրանք եւս պիտի լուրջ կերպով բժշկուեն, եւ միայն լաւ
բժշկուած, երբ այլ ևս սիֆիլիսական ոչ մի երեւոյթ չի
մնացել վրաները, նրանք ընդունակ են դառնում փոքր
ի շատէ լաւ սերունդ արտադրելու:

Ինչպէս տեսնում ենք, սիֆիլիսոստների և նրանց
ժառանգների ամուսնանալու խնդրի որոշման մէջ վըճ-
ռողական նշանակութիւն ունի բժիշկը:

Նա պիտի բժշկութիւն անէ, նա պիտի կարծիք
յայտնէ այն մասին, թէ առողջացած է հիւանդը եւ ըն-
դունակ է ամուսին դառնալու թէ ոչ եւ այլն:

Հետեւեալ ամեն սիֆիլիս ունեցող պիսի դիմէ
բժեկի եւ դեկավարուի նրա խորհուրդներով, եւ երբեք
չամուսնանայ հակառակ նրա կամքին:

Անտարակոյս կը գայ մի ժամանակ, երբ ամուս-
նանալու համար պէտք կը լինի ամուսնացողների առող-
ջութեան վկայականներ պահանջել, ինչպէս այսօր պա-
հանջում է մետրիկական վկայական. բայց մինչեւ այն
ժամանակ, ամեն մի երիտասարդ ինքը յօժարաբար պի-
տի դիմէ բժշկին եւ նրա հաւանութիւնն ստանայ այս
պատասխանատու քայլն անելու համար:

Այս է պահանջում ազնուութիւնը, այս է պահան-
ջում ընտանիքի ու սերնդի բարօրութիւնը, ցեղի փրո-
կութիւնը, և աւելացնենք (քանի որ մարդ ետական է
նոյն իսկ ամուսնութեան մէջ) իր սեփական երջանկու-
թիւնը:

ԲԺՊ. Վ. ԱՐԾՐՈՒՆԻ

(Կը շարունակուի)